

НЕИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПАРИЧНО ЗАДЪЛЖЕНИЕ - ЗАКОННА МОРАТОРНА ЛИХВА ИЛИ НЕУСТОЙКА*

Захари Торманов

Съвременните пазарни правоотношения най-често включват в съдържанието си парично задължение. По-скоро изключение е, ако и двете насрещни престации са непарични. Пари се дължат срещу придобиването на определена вещ (стока) или срещу правото да се ползва временно. С парична сума най-често възмездяваме изработването на някаква вещ или извършването на услуга. Работната заплата (трудоовото възнаграждение) също се получава в пари. В паричен дълг се “превръщат” и неизпълнените непарични задължения, когато се потърси тяхната реализация чрез съд. Вредите от неправомерно увреждане се оценяват и обезщетяват също с пари.

Предмет на следващото изложение е проблематиката, свързана с неизпълнението на парично задължение.

Неизпълнението представлява отклонение (ексцес) в развитието на правоотношението. То най-често причинява вреди на кредитора, за обезщетяването на които законодателят следва да предвиди съответни механизми. Определянето на обезщетение за кредитора на парично вземане правно-логически е възможно в три варианта:

- 1) обезщетяване според общите правила;
- 2) особени правила за обезщетяване при неизпълнение на парично задължение (законна мораторна лихва);
- 3) обезщетяване съгласно незапретени от закона уговорки между страните (неустойка).

Нека видим как стоят нещата в обективното право.

1. Обезщетяване според общите правила. В Закона за задълженията и договорите (ЗЗД), раздел “Неизпълнение”, чл. 79 и сл. се съдържат правила за това как се обезщетява кредитор, който не получава изпълнение или не получава точно изпълнение. Принципът е, че му се дължи пълно възмездяване на претърпените вреди, които са пряка последица от неизпълнението. Няма да се впускам в детайлно разглеждане на обезщетяването по общите правила. Необходимо е обаче да се кажат няколко думи относно **спецификата при неизпълнение на парично задължение**. В доктрината е безспорно, че обективна невъзможност за изпълнение на парично задължение е немислима. Родът на парите никога не погива и това изрично е прогласено в чл. 81, ал. 2 ЗЗД. Следователно длъжникът не може да се освободи от отговорност, защото не разполага с пари. Той е длъжен да обезщети вредите, които са пряка последица от неизпълнението му. Понеже изпълнението на парично задължение е винаги възможно, кредиторът може да иска дължимите пари (изпълнение) заедно с обезщетение за забава. Евантуална негова претенция за компенсаторно обезщетение в крайна сметка пак би била равна по размер на дължимата сума плюс вредите, които са следствие от ненавременното ѝ плащане. Последното дава основание в литературата да се утвърди разбирането, че при парично задължение е възможно само забавено

изпълнение 1 , респективно само обезщетение за забава. Кредиторът никога не губи интерес от получаване на паричната престация, а обезщетението, дължимо от длъжника, също се определя в пари.

Съгласно общите правила, когато претендира обезщетение, кредиторът трябва да докаже вредите, които е понесъл, и техния размер. В повечето случаи това е свързано със сериозни затруднения. Претърпените загуби, освен че трябва да се докажат, трябва да се установи и причинната им връзка с неизпълнението. Още по-трудно се доказват пропуснати ползи. Например, че кредиторът би предприел някаква дейност, която непременно би му донесла печалба. За да се избегнат подобни доказателствени затруднения и предвид особения характер на парите в стоково-паричните отношения, законодателят е създал особени правила, уреждащи отношенията при неизпълнение на парично задължение.

2. Особени правила за обезщетяване при неизпълнение на парично задължение (законна мораторна лихва 2). Особеният режим за обезщетяване на кредитора при неизпълнение на парично задължение се съдържа в чл. 86 ЗЗД: “ **При неизпълнение на парично задължение длъжникът дължи обезщетение в размер на законната лихва от деня на забавата. За действително претърпени вреди в по-висок размер кредиторът може да иска обезщетение съобразно общите правила.**

Размерът на законната лихва се определя от Министерския съвет.”

Такава е уредбата на т. нар. **законна мораторна лихва** . Тя е “законна”, защото законът определя предпоставките, при които се дължи, както и нейния размер.

Първата предпоставка по чл. 86 ЗЗД е да се дължи **парична сума** . Без значение е на какво основание е възникнало задължението - договор, непозволено увреждане, съдебно решение и т.н.

Втората предпоставка е паричното задължение да не е още изпълнено, т. е длъжникът да е в **забава** . В чл. 84 ЗЗД е определен началният момент на забавата:

- 1) при определен срок за изпълнение - с изтичането му;
- 2) при липса на уговорка за срок - след покана от кредитора;
- 3) при задължение, възникнало от непозволено увреждане, длъжникът се смята в забава от момента на увреждането, независимо дали кредиторът го е поканил да плати обезщетение или не.

Когато паричното задължение е възникнало от съдебно решение (например за уравниване на наследствени дялове), законна мораторна лихва върху присъдената сума се дължи от момента на влизане на решението в сила.

Наличието на действително парично задължение и виновна забава за плащането му са единствените предпоставки, за да възникне задължението, съответно правото на законна мораторна лихва. Макар тя по същността си да е юридически механизъм за обезщетяване на претърпени от кредитора вреди, последният не е длъжен да ги доказва. Съображенията на законодателя за това изключение от принципа, че **се обезщетяват**

само действително претърпените вреди, които са в пряка причинна връзка с неизпълнението на длъжника, са добре известни. Смята се, че ако кредиторът беше получил парите навреме, непременно би извлякъл някаква полза от тях - най-малкото като ги вложи в банка и получи лихва за периода на длъжниковата забава. Предвид качеството на парите да са универсален и санкциониран от държавата измерител на потребителната стойност на благата въпросът за тяхното оползотворяване не стои. Ползването им има своята “пазарна цена” и кредиторът я губи, когато длъжникът не изпълнява навреме задължението си.

Не би следвало да се поставя под съмнение възможността лихва за забава (законна мораторна лихва) да се начислява не само върху главницата по един договор за заем, но и върху лихви, представляващи договорено възнаграждение за ползването на паричната сума до падежа (възнаградителни лихви). Последните на общо основание, предвид характера си на възнаграждение, се включва към дължимата сума, върху която се определя законната мораторна лихва. (Подобно например на мораторна лихва върху наемна цена.) В случая не е налице т. нар. анатоцизъм (лихва върху лихва), който по принцип е недопустим освен между търговци, и то ако е изрично уговорен (арг. от чл. 10, ал. 3 ЗЗД и чл. 294, ал. 2 от Търговския закон (ТЗ)).

3. Размер на законната мораторна лихва. Алинея 2 на чл. 86 ЗЗД делегира на Министерския съвет (МС) правото да определя размера на законната мораторна лихва. Това разрешение заслужава подкрепа, защото дава възможност за по-голяма гъвкавост при променлива икономическа ситуация. Понастоящем законната мораторна лихва е определена с ПМС № 72 от 1994 г. в размер на 10 пункта над основния лихвен процент на БНБ, а за задължения в конвертируема валута 10 пункта над тримесечния Либор за съответния вид валута.

4. Обезщетяване съгласно незапретени от закона уговорки между страните (неустойка) . “ Неустойката обезпечава изпълнението на задължението и служи като обезщетение за вредите от неизпълнението, без да е нужно те да се доказват” (чл. 92, ал. 1, изр. 1 ЗЗД). Подобно на законната мораторна лихва, правните последици на неустойката се реализират при **неизпълнение** на задължението. Другата прилика е, че кредиторът не е длъжен да доказва претърпените вреди и техния размер.

Нашето право познава неустойката при неизпълнение на парично задължение и в двете ѝ разновидности - законна и договорна. Законната неустойка е предвидена по основание и размер в нормативен акт и се дължи, независимо че страните не са я договорили. Тенденцията е **законните** неустойки постепенно да отпаднат от действащото ни право ³, но такива все още се срещат (виж например чл. 35, ал. 2 ЗТМПО и 41, ал. 2 от Устава на железниците в Народна република България). Интересен е въпросът, когато такава неустойка е предвидена при неизпълнение на парично задължение, как се решава колизията между нея и законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД. Най-близко до правната логика е колизията да се реши по правилото, че специалният закон дерогира приложението на общия закон, в случая чл. 86 ЗЗД. Друг е въпросът дали това винаги е в съзвучие с духа на закона, след като и разпоредбата, предвиждаща законна неустойка, и разпоредбата на чл. 86 ЗЗД защитават интереса на кредитора, а е възможно последният да предпочита обезщетяване по чл. 86 ЗЗД. Присъединявам се към мнението, че предвиждането на **законни неустойки** не е подходящо при пазарно регулирана икономика и следва да се избягва ³.

По-надолу обект на нашето внимание ще бъде **договорната неустойка**, която е резултат от изрична предварителна уговорка (клауза) между страните. Тя може да обезпечава изпълнението на какво да е задължение, но нашият интерес ще се концентрира единствено върху **неустойката, уговорена за парично задължение**.

Договорна неустойка, обезпечаваща парично задължение, се дължи при следните предпоставки:

- 1) страните предварително да са я уговорили;
- 2) длъжникът виновно да е в забава за изпълнение на задължението си.

Неустойката стимулира длъжника да изпълни, защото в противен случай кредиторът без особени доказателствени затруднения би получил обезщетение до размера на уговореното - т. нар. обезпечителна функция. В клаузите относно неустойката страните могат да уточнят, кои точно задължения обезпечава тя, както и допълнителни условия, за да се породят правните й последици. Неустойка може да се уговаря както за пълно неизпълнение (компенсаторна неустойка), така и за забава (мораторна неустойка). При липса на изрично волеизявление в този смисъл следва да се тълкува волята на страните. Когато неустойката обезпечава парично задължение, по-логично е да се приеме, че е уговорена за забава. Указание за това може да бъде преди всичко размерът й. Съдът може да намали неустойката, ако е прекомерно голяма в сравнение с претърпените вреди или задължението е изпълнено отчасти (чл. 92, ал. 2 ЗЗД). Тази възможност на съда изрично е изключена при неустойка, уговорена между търговци (чл. 309 ТЗ). Кредиторът може да иска обезщетение за вреди, надвишаващи неустойката, стига да ги докаже по общия ред (чл. 92, ал. 1, изр. 2 ЗЗД). Такава в общи линии е юридическата регламентация на неустойката. Сега да насочим нашето внимание към дискуссионните (най-вече в практиката) въпроси.

5. Може ли да се уговаря неустойка за парично задължение? 4 Разпоредбата на чл. 92 ЗЗД не съдържа пречка за уговаряне на неустойка, обезпечаваща изпълнението на парично задължение. Такова ограничаване на договорната свобода не е оправдано и правно-политически. Договорът представлява “частен закон” между страните, който регламентира наред със закона възникването, развитието и погасяването на правоотношението. Не виждам пречка при сключване му страните да регламентират последиците при неизпълнение на паричното задължение, защото неустойката има и стимулираща, а не само обезщетителна функция. Защо да бъде отказано такова обезпечение на титуляра на парично вземане. Особено при двустранните договори, където задължението на едната страна е основанието другата страна също да се задължи. Каква е логиката купувачът да може да защити интереса си, уговаряйки неустойка за забава при предаването на вещта, а продавачът да не може да обезпечи навременното плащане на цената. Изтъкват се аргументи, че за кредитора на **парично вземане** е предвидена защитата по чл. 86 ЗЗД. Но законната мораторна лихва представлява една минимална *ex lege* защита на интереса му, която не е пречка той да се подсури допълнително, уговаряйки по-висока неустойка. Впрочем самият чл. 86 ЗЗД допуска претендиране на вреди в по-висок размер - съобразно общите правила. Вярно е, че се говори за “действително претърпени” вреди, но се предполага, че до минималната *ex lege* защита по чл. 86 ЗЗД кредиторът ще прибегне само когато не е уговорил неустойка. И в такъв случай наистина ще трябва да докаже **реално претърпени вреди**, когато те надвишават законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД.

Ако обаче е проявил необходимата грижа и е уговорил неустойка, в действие ще влязат правилата, регламентиращи последната.

Идеята за **договорна свобода**, включително и **при решаването на конфликти**, възникнали при развитието на правоотношението, не е чужда на нашето законодателство. Страните могат по всяко време, с общо съгласие, да изменят отделни спорни клаузи. Съдът при отнесен пред него спор е длъжен да покани страните да се спогодят (чл. 109, ал. 1 ГПК). Ако те се договорят изпадналият в забава длъжник да изпълни паричното си задължение заедно с лихва, която надвишава законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД, съдът ще утвърди спогодбата им. Каква е пречката тогава уговорката за лихва за забава (неустойка) да е постигната още при пораждането на паричното задължение. Доктрината е допускала уговаряне на **неустойка за парично задължение дори** при действието на чл. 136 ЗЗД от 1892 г. (отм.), който гласи, че вредите при забава на парично задължение “се заключават **само** в заплащането на законните лихви” 5.

Като последен аргумент ще посоча, че в текстове от действащото законодателство изрично се допуска възможността за **уговаряне на неустойка за парично задължение** - чл. 189, ал. 1 ТЗ; чл. 9, ал. 1, т. 5, б. “д” от Правилника за устройството и дейността на Централния регистър на особените залози към Министерството на правосъдието (“в поле № 15 “Лихви за забава” се посочва размерът на **лихвата (неустойката) за забава**, която се начислява **върху парично вземане**”).

6. Конкуренция между законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД и уговорена между страните неустойка. По-интересен и противоречиво решаван е въпросът за конкуренцията между различните начини за обезщетяване на кредитора с неудовлетворено парично вземане, както и за размера на обезщетението 6.

Безспорно е, че кредитор с неудовлетворено парично вземане може да търси обезщетение **по общите правила** за всички **реално претърпени вреди**, които са в пряка причинна връзка с неизпълнението. Това изрично е казано както в чл. 86, ал. 1, изр. 2 ЗЗД, така и в чл. 92, ал. 1, изр. 2 ЗЗД. Т. е. когато реално претърпените вреди се окажат по-големи от законната мораторна лихва или от уговорената неустойка, кредиторът може да ги претендира. Неудобството е, че трябва да докаже вредите и техния размер.

Особено “богатство” от разрешения предлага съдебната и арбитражна практика по въпроса за конкуренцията между законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД и уговорена между страните неустойка. В съдебните и арбитражни решения, където все пак се допуска уговарянето на неустойка за парично задължение, нейният размер се редуцира до размера на законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД, както е определен от Министерския съвет с ПМС № 72 от 1994 г. Твърди се, че след като неустойката е **уговорена лихва**, за нея ще важи ограничението на чл. 10, ал. 2 ЗЗД и тя ще трябва да се редуцира до размера на **законната лихва**. Такъв извод е некоректен и търпи възражения. Според мен разпоредбата на чл. 10, ал. 2 ЗЗД ограничава размера **само** на договорната **възнаградителна** лихва, която се дължи в рамките на нормалното развитие на правоотношението и представлява възнаграждение за ползването на паричната сума от заемателя до падежа. А неустойката е уговорена лихва, но при просрочие, т. е. предполага неизпълнение под формата на забава. Систематичното място на разпоредбата на чл. 10, ал. 2 е в раздела “Договори”, а не в раздела

“Неизпълнение”, където са уредени правните последици при неизпълнение на задължение и където е уредбата на неустойката. Ограничаването на неустойката, която при парично задължение по същността си представлява **договорна мораторна лихва**, е оставено на преценката на съда, и то доколкото разпоредбите на чл. 92, ал. 2 ЗЗД и чл. 309 ТЗ го допускат. Освен това след 1991 г. МС не е определял таван на договорната лихва по чл. 10, ал. 2 ЗЗД. Член **единствен** на ПМС № 72 от 1994 г. определя **само** “... размер на **законната** лихва за **просрочени** задължения...”, а § 1 посочва, че постановлението се издава на основание чл. 86, ал. 2 ЗЗД (за разлика от отмененото Разпореждане 1238 в редакцията му към 1951 г., в което се посочва, че се издава на основание чл. 86, ал. 2 **и чл. 10, ал. 2** ЗЗД и се прави ясно разграничение между размера на законната лихва и максимума на договорната лихва). В заключение може да се направи изводът, че редуцирането на неустойката до размера на законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД обезсмисля уговарянето ѝ.

Често страните по договора наричат неустойката за забава на парично задължение “лихва/и”. Това обаче не я превръща нито в договорна възнаградителна лихва, нито е индикация, че се визира законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД. **Неустойката при неизпълнение на парично задължение е “мораторна лихва”, но не “законна”, а “договорна ”.** От тази позиция лесно може да се решат два потенциални проблема. Първо, ако паричното задължение е за връщане на лихвоносен заем, начислената до падежа възнаградителна лихва на общо основание се включва към дължимата сума, върху която се определя неустойката. В този случай не е налице т. нар. анатоцизъм.

Второ, когато са уговорени “лихви” за забава и кредиторът ги претендира, съдът ще трябва да присъди тях, а не законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД. Показателно за разглежданата проблематика е Решение № 1650 на ВС, V г.о. 7 С него ВС е отменил решението на окръжния съд в частта му, с която е присъдена неустойка, надвишаваща “законоустановената лихва”. Уговорката между страните по договора е, че освен законната лихва за всеки просрочен ден купувачът дължи и глоба от 3% върху сумата. ВС обявява уговорката за нищожна, като се позовава на чл. 10, ал. 2 ЗЗД. Видяхме обаче, че МС не е определил таван за размера на уговорена между страните лихва, а освен това по мое мнение чл. 10, ал. 2 ЗЗД не се прилага по отношение размера на уговорена между страните неустойка.

Другият аргумент на съда е, че “кумулятивното уговаряне на мораторна лихва в законоустановения размер наред с наказателна лихва за неизпълнение на едно и също парично задължение противоречи не само на закона (чл. 10, ал. 2 ЗЗД), но и на общоустановеното правило “нон бис ин идем”. Безспорно е, че **е недопустимо кумулиране на обезщетение за кредитора на две основания**, например да му се присъди: законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД заедно с уговорената неустойка; или обезщетение по общия ред за реално претърпените и доказани вреди заедно с неустойка или със законна мораторна лихва. Кредиторът неоснователно би се обогатил, а длъжникът ще претърпи двойна имуществена санкция за едно и също неизпълнение. Горният случай обаче не е такъв. Тълкувайки истинската воля на страните, ще видим, че те не са уговорили кумулиране на неустойка и законна мораторна лихва. С такава формулировка те са уговорили неустойка в размер, по-голям от законната мораторна лихва. Последното съгласно посочените в статията аргументи е напълно допустимо.

От казаното дотук може да се направи изводът, че когато има уговорена неустойка, обезпечаваша парично задължение, и кредиторът я претендира, съдът е длъжен да се

съобрази с договорната автономия на страните и да му я присъди. Разпоредбата на чл. 86 ЗЗД не ограничава възможността за уговаряне на неустойка за парично задължение и се прилага само когато такава не е уговорена.

7. Особена хипотеза . Особеност съществува единствено в случая, когато уговорената неустойка се окаже по-ниска по размер от реално претърпените и доказани вреди или от размера на законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД. Логичен е въпросът може ли да се приеме от съображения за правна симетрия, че длъжникът дължи само и единствено уговорената неустойка. Още повече че кредиторът предварително и доброволно се е съгласил да бъде обезщетен с размера на неустойката.

Първата хипотеза е изрично законодателно решена с разпоредбата на чл. 92, ал. 1, изр. второ ЗЗД. Когато кредиторът претендира и **докаже по общите правила реално претърпени вреди** , по-високи от неустойката, съдът е длъжен да му ги присъди.

По-интересна е втората хипотеза - когато кредиторът въпреки уговорената по-ниска неустойка претендира присъждане на законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД. По мое мнение съдът трябва да уважи претенцията му. Изправени сме пред колизия между уговорката на страните (неустойката) и разпоредбата на чл. 86 ЗЗД. Коректният анализ на хипотезата изисква изследване характера на нормата на чл. 86, ал. 1 ЗЗД. Трябва да си отговорим на въпроса законодателят какви цели преследва с нея и каква е същността ѝ - на императивна норма (от публичен ред) или на диспозитивна норма. Най-често в практиката механично се приема, че нормата на чл. 86 ЗЗД е повелителна (императивна) и с това се обосновава недопускането на неустойка за парично задължение или се редуцира размерът на последната до законната мораторна лихва.

Да видим дали наистина нормата на чл. 86 ЗЗД е императивна. Критерият за разграничаването на правните норми на императивни (норми от публичен ред) и диспозитивни е какъв интерес обслужват и защитават те - обществения или частния. Питам се може ли да се засегне общественият интерес от това, че страните са уговорили неустойка, по-висока по размер от законната мораторна лихва. Неустойката за **парично задължение** не застрашава правната сигурност и не води до несправедлив социален резултат. Не мисля също, че интересът на **неизправния** длъжник да бъде **фиксирана** отговорността му до размера на законната мораторна лихва заслужава да бъде въздигнат в обществен интерес. Напротив, правната сигурност и нормалното отправление на оборота изискват изпълнение на задълженията, към което стимулира неустойката. Освен това самият чл. 86 ЗЗД не фиксира отговорността на неизправния длъжник - напротив, дава възможност кредиторът да търси обезщетяване на вреди, надвишаващи законната мораторна лихва. От друга страна, възможността за злоупотреба чрез уговаряне неустойка се препятства от разпоредбата на чл. 92, ал. 2 ЗЗД, която дава възможност на съда да намали прекомерно голямата неустойка. Тази възможност обаче е изключена, когато неустойката е уговорена по двустранна търговска сделка, т.е. когато и двете страни са търговци. Но и последното свидетелство, че законодателят, особено когато нормира търговския оборот, се ориентира към по-голяма автономия на частната воля. Разсъждавайки върху характера на разпоредбата на чл. 86 ЗЗД, не трябва да забравяме също, че един от основните принципи на гражданското право е свободата на гражданскоправните субекти при участието им в оборота. Те по принцип свободно определят правните средства и последиците, които желаят да се породят 8 , което правно-технически се постига с диспозитивни правни норми.

Можем следователно да направим извода, че нормата на чл. 86 ЗЗД е диспозитивна и защитава интереса на кредитора на парично вземане, когато последният не е уговорил неустойка. При уговорена неустойка страните, включително и длъжникът, са се съгласили с правните последици от волеизявленията си и правоотношението следва да се погаси по правилата за неустойката, т. е. да се изключи приложението на чл. 86 ЗЗД.

Проведена докрай, горната логика води до заключението, че трябва да се отхвърли претенцията на кредитора за присъждане на законна мораторна лихва, когато той предварително е уговорил **по-ниска по размер неустойка**. По мое мнение това обаче не би съответствало на целта и духа на закона. Аргументите ми са следните:

Първо, чл. 92, ал. 1, изр. 2 ЗЗД изрично дава възможност на кредитора да търси вреди, по-големи от уговорената неустойка. Следователно не е налице някакъв обществен интерес да се ограничи отговорността на длъжника до размера на неустойката.

Второ, няма основание по-грижливият кредитор, който се е постарал да защити по-добре интереса си, уговаряйки неустойка, да бъде поставен в по-неблагоприятно положение от кредитор, който не е уговорил неустойка и следователно на общо основание ще може да се възползва от нормата на чл. 86 ЗЗД.

Трето, една такава неустойка по същността си ще представлява уговорка за ограничаване отговорността на длъжника. Съгласно чл. 94 ЗЗД такава уговорка е недействителна най-малко в случаите, когато ограничава отговорността на длъжника за умисъл или груба небрежност.

Четвърто, тълкувайки волята на кредитора, уговорил неустойка, по-малка от законната мораторна лихва, можем да си зададем въпроса дали наистина той е желал да ограничи отговорността на длъжника и не се ли губи в този случай обезпечителната стимулираща функция на неустойката.

8. Изводи. От всичко казано дотук съм склонен да приема, че разпоредбата на чл. 86 ЗЗД представлява диспозитивна правна норма с императивен минимум (в размера, определен от МС), защитаващ интереса на кредитора на парично вземане⁹. Или, както някои автори наричат тези норми - диспозитивни норми със задължителна долна граница¹⁰. Изводът е, че когато между страните има уговорената неустойка, съдът е длъжен да я присъди на кредитора, защото нормата на чл. 86 ЗЗД е диспозитивна и позволява страните свободно да уговорят правните последици при неизпълнение на паричното задължение. Единствено в случая, когато неустойката се окаже по-ниска по размер от законната мораторна лихва и кредиторът претендира последната, съдът ще следва да му я присъди предвид императивно гарантирания му минимум за обезщетяване при неизпълнение на парично задължение.

1 Вж. Кожухаров, А. Облигационно право, общо учение за облигационното отношение, книга I, нова редакция О. Герджиков. С., 1992, с. 293.

2 Доскоро под “законна лихва” се разбираше единствено законната мораторна лихва по чл. 86 ЗЗД. Понастоящем влагането на такова стеснено съдържание в родовото понятие “законна лихва” е неточно. ТЗ в чл. 294 урежда длъжимост *ex lege* на лихви, които по

природата си могат да бъдат не лихви за забава, а лихви - възнаграждение за ползването на паричната сума.

3 Вж. Матеева, Е. Неустойката в условията на преход към пазарна икономика, сп. Търговско право, бр. 1/1992 г.

4 В немалко съдебни и арбитражни решения се застъпва тезата, че уговарянето на неустойка при неизпълнение на парично задължение е недопустимо - вж. р. № 278 от 1996 г. на ВС - петчленен с-в; р. по ВАД № 54/92 г., р. по ВАД № 30/93 г., р. по ВАД № 29/94 г., всички на АС при БТПП и др.

5 Вж. Апостолов, И. Облигационно право, част първа, Общо учение за облигацията, фототипно издание. С., 1990, с. 126 и сл.

6 Вж. решения на ВС: р. № 1567/95 г. - V г.о., р. 1650/95 г. - V г.о., р. 1823/95 г. - V г.о., р. 278/96 г. - 5-членен с-в, и решения на АС при БТПП: р. по ВАД № 54/92 г., р. по ВАД № 30/93 г., р. по ВАД № 29/94 г., р. по ВАД № 5/95 г. и др.

7 Вж. Бобатинов М. Коментар по търговските дела на ВС на РБ , с.81.

8 Вж. Павлова, М. Гражданско право, обща част, том първи, 1995, с. 42.

9 Подобен характер има нормата от трудовото право, гарантираща минимална работна заплата. Извън това ограничение страните са свободни да уговорят по-голяма заплата за работника кредитор.

10 Вж. Павлова, М. Гражданско право, обща част, том първи, 1995, с. 102.

** Статията е публикувана за първи път в сп. Пазар и право, 1998, № 7*